

A Kormányzóság az uralkodónak megküldött állásfoglalásában az ebesfalvi uradalom Erzsébetvárosnak adományozását is kifogásolta, bár nem adományozás, hanem megvásárlás történt.

Időközben azonban a Kancellária elkészítette a kiváltságlevél-tervezetet, amelyet előterjesztett az uralkodónak. Ebben főként Erzsébetváros szabad királyi városi rangra emelésével foglalkozott. A megye azért akar joghatóságot gyakorolni Erzsébetváros felett – fejtegette a tervezet -, mert a császár rendelkezése szerint Erdély minden mezővárosa megyei joghatóság alá kell kerüljön, de ez csak azokra a mezővárosokra vonatkozhat, amelyeknek nincsenek kizárólagos privilégiumai. További érveléseiben előadta, hogy a város azonos adó kategóriában van Erdély legelső városaival, tehát - ha nem szólnak ellene politikai vagy más megfontolások - szabad királyi városi rangra emelhető.

Mindezek eredményeként 1785. január 27-én II. József kiváltságlevelet adott az erzsébetvárosi örményeknek, melyben azon kívül, hogy a Mária Terézia által adott kiváltságokat megerősítette, az örmény kereskedelem erőteljes fellendítése végett a következőket is elrendelte: *"...Parancsoljuk, hogy a fennevezett város s annak polgárai, a megye, melyhez tartoznak, valamint minden más joghatóság alól, úgy a törvényszéki mint a polgári és gazdasági ügyekben jövőre is teljesen kivéve legyenek és csak a királyi kormányuktól függjenek..."*.

A szabad királyi városi rangra történő emelést az 1786. december 27-én kelt kiváltságlevél rendelte el.

Az erzsébetvárosi örmények kiváltságait V. Ferdinánd 1837-ben kiadott kiváltságlevellel ismét megerősítette többek között a következőképpen: *"Erzsébetváros polgárai és lakosai, kik kedves erdélyi nagyfejedelemségünk többi magyar szabad királyi városi lakosaival egyenlőkké tétettek és egyesítettek, a vármegye - melyben laknak - joghatósága alól kivéve közvetlenül az ottani, másodfolyamodású kormányszéktől függjenek s nevezett város, mint királyi birtok, a törvényes erdélyi fejedelmen kívül más senkit se ismerjen földes úrnak, hogy így ezt tőle senki el ne választhassa, el ne idegenithesse vagy el ne zálogosithassa..."*.

Ez időben Erzsébetváros közigazgatás tekintetében Kisküküllő vármegyéhez tartozott és annak egyetlen rendezett tanácsú városa volt; önkormányzati jogát részint képviselő testülete, részint tanácsa által gyakorolta.

Erzsébetváros fénykorában Járásbíróság és Királyi Törvényszék is működött.

(folytatás a következő számban)

Dr Czárán István

Az örmény liturgia görög párhuzamai

Egy régi kívánságnak próbálok eleget tenni, hogy a hazai keleti kerszténység ismertetésére egy kismonográfia szerű írást próbálok elkészíteni. Az eredeti címe: Az ikonosztáz árnyékában. A lektor véleményét figyelembevéve ezt a címet megváltoztattam: Az ikonosztáz vonzásában. Ennek következtében az örményekről szóló részt a végére helyeztem, mivel az örmény egyházban nincs ikonosztáz, de meg kell emlékeznünk róla, mivel a görög egyház mellett a többi keleti keresztény egyházból egyedül az örmény van képviselve nálunk.

Ha az örmény templomban nincs is ikonosztáz, az örmény hagyományokban és a szertartásban sok közös elem van a görögökével. Most ezzel kapcsolatban szeretnék néhány gondolatot elmondani. Előljáróban azt említeném, hogy sokakkal találkoztam honfitársaim körében, akiket érdekelt az örmények sajátos szertartása. Csak egynek a személyét idézném, néhai Kovács Géza római katolikus lelkészét (+1971), aki tudományosan is foglalkozott ezzel, s akinek hagyatékát sokszorosan fel is használtam (pl. liturgikus szövegfordításait a Füzetek Naptár rovatában.).

Kovács Géza és jómagam is (másokkal együtt) a görög szertartású egyházból kiindulva jutottunk el az örmény egyházhoz, szertartáshoz. Volt egy összehasonlítási alapunk, s ehhez viszonyítottuk a testvérintézményt, a rokon szertartást. Ezért lehet, hogy következtetéseink, megállapításaink mások, mint azokéi, akik benne éltek a négy erdélyi örmény katolikus egyházközösség valamelyikében, vagy akár a budapesti közösségben. Mi az örmény szertartást olyan szellemi kincsnek tekintjük, ami nagyértékű örmény testvéreink kezében, sokak számára lehet a lelki felemelkedés eszköze, mint erre is vannak példák.

Elhangzik itt a liturgia szó. Görög eredetű, közszolgálatot jelent. A görög egyház a szót a misére, az utolsó vacsora megjelenítésének a szertartására alkalmazza. A szertartás szó tágabb értelmű, használjuk annak latin eredetű megfelelőjét, a ritus szót is. A liturgia megnevezést gyakorlatilag a többi keleti egyház miséjére is alkalmazzuk. Jelen esetben is így.

A IV-V. században kialakult örmény liturgia két forrásból táplálkozott: a bizánci és a szir liturgiából. Ma is vannak olyan elemei, mind formailag, mind tartalmilag, melyek azonosak a görög liturgia egyes elemeivel. (A szirrel való azonosságot nem vizsgáljuk, mivel ehhez hiányzik a megfelelő - magyar nyelvű - forrásanyag.)

Gondolataink sorát kezdjük a liturgia kezdő részével. S említsük meg a liturgikus ruhákat. A pap stólája, kézelői, öve szinte teljesen olyan, mint a görög szertartású papé. A palást azonban a római szertartású, úgynevezett vecsernyepalásttal azonos. Ami sajátosan örmény, a palást fölé rakott széles gallér. A segédkezők közül is a diakónus hasonló vállszalagot visel, hasonlóan feltéve, az orariont, mint a görög diakónusok.

A liturgikus imák esetében többnél olvasható, hogy Aranyszájú Szent János imádsága. Aranyszájú Szent János Konstantinápoly főpüspöke volt, s a nevéhez fűződik egy liturgiafajta. Nem szerző volt, hanem szabályozó.

Az örmény liturgia elején is van egy előkészületi rész, mint a görögben, melynek a feladata az ajánlatok, a kenyér és a bor előkészítése. A kenyér ugyan az örmény használatban ostya s nem kovászos kenyér. A XII. században, a keresztes háborúk idején, a nyugattal kialakult kapcsolatok folytán az örmény egyház a latin (római) szertartás mintájára alakította a saját szertartását, s átvett egyes elemeket.

Görög elemek azok a könyörgéssorozatok is, melyek az örmény apostoli egyház liturgiájában megtalálhatók. Az örmény katolikusok, így az erdélyiek is, egy rövidített liturgiaformát használnak. A budapesti gyakorlat ettől eltér, de ez újabb keletű.

Az előkészületi részt olyan követi, melyet a latinból vettek át, a lépcsőima. (A II. vatikáni zsinat után ez a latin misében módosult !) Következnek azonban olyan papi csendes imák, melyek azonosak a görög liturgiában levőkkel. Majd elhangzik a bevonulási ének. Itt két énekre hívom fel a figyelmet.

1. "Istennek egyszülött Fia és Isten Igéje,
 aki lényegében halhatatlan vagy,
 és az Isten Szentséges Anyjától,
 a mindenkori Szűz Máriától,
 emberi testet vettél magadra,
 változatlanul emberré lettél,
 meg is feszítettek, Krisztus Istenünk,
 legyőzted haláloddal a halált,
 aki egyike vagy a Szentháromságnak,
 akit az Atyával és Szentlélekkel
 együtt imádunk és dicsőítünk:
 üdvözíts minket."

Ezt a himnuszt az örmény egyház minden vasárnap éneklé, míg a görög - pár esettől eltekintve - minden liturgiában!

2. "Feltámadt Krisztus a halottak közül!
 halállal győzte le a halált,
 és feltámadásával nekünk életet ajándékozott!
 Dicsőség Neki mindörökké! Amen."

Ez a husvét főéneke, a görög egyházban is. (Ott az utolsó sor nincs meg!)

Közös minden keleti liturgiában a háromszorszent éneklése: "Szent Isten, szent és erős, szent és halhatatlan, írgalmazz nekünk!" (A görögben az és kötőszók nem szerepelnek!) Mindkét liturgiában megvan az evangéliumskönyvvél végzett körmenet az oltár körül. De vannak különbségek:

- a görögben az ének előtt végzik ezt a körmenetet, és jobbról kerülnek meg az oltárt;
- az örményben az ének alatt, s balról kerülnek meg az oltárt.

Következnek az olvasmányok. Egy valamelyik apostoli levélből. (Hajdan volt ószövetségi is, érdekes módon ez a görögből is kikopott !) Majd az evangélium. Hogyan készítik elő ennek meghallgatását ?

"Diakónus: Álljatok fel!

Pap: Békesség - mindnyájatoknak !
 Hívek: És a te lelkednek.
 Diakónus: Félelemmel hallgassátok!
 Szent evangélium olvasása Szent N. szerint.

Hívek: Dicsőség Néked, Uram Istenünk!

Diakónus: Figyeljete!

Hívek: Isten szól hozzánk.

Következik az evangélium felolvasása, melynek a végén a hívek: Dicsőség Néked, Urunk Istenünk!

(A liturgiában sok esetben van áldás:

Pap: Békesség - mindnyájatoknak!

Hívek: És a te lelkednek.

Diakónus: Imádjuk Istent !

Hívek: Előtted Uram!

Egy másik fordításban az "Imádjuk .. " így szerepel: Boruljunk le Isten előtt!)

Az örmény katolikusoknál predikáció következik. Egyébként ezután a hitvallást imádkozzák. Az örmény egyház nem a nicea- konstantinápolyi hitvallást használja, hanem azt a formát, amit Ciprusi Szent Epifán fogalmazott meg, s így kezdődik: "Hiszünk az egy Istenben..." Valamikor a nicea-konstantinápolyi is így kezdődött, de 431-ben az efezusi zsinat megváltoztatta: "Hiszek az egy Istenben..." Ugyanis a hit egyéni dolog, s mindenki a saját hite szerint üdvözü.

Egy gondolatot azonban kiemelnek az örmény liturgia hitvallásából:

"... tökéletesen született a Szentséges Szűz Máriától, akitől a Szentlélek által testet, lelket és szellemet vett magára..."

Itt az az ősi keleti felfogás fogalmazódik meg, hogy az ember nem két összetevőből (test és lélek), hanem hátréből áll: test, szellem és lélek. Ez a gondolat megvan a szírmaronita és a kopt liturgiában is.

Sok közös, mindkét liturgiában meglévő felhívás, szövegezés van még a továbbiakban is. Messzevezetnének és hosszúak lennének az összehasonlító szövegelemzések. Vannak minden liturgiának közös kincsei, majd ugyanazon a helyeken. Ilyen a "Szent, szent, szent" kezdetű ének (Sanctus). S szerepel minden liturgiában az áldozást megelőzően az Úr imája (Mi Atyánk).

Ki kell emelnünk, hogy az áldozást nagyon körültekintően készítik elő az örmény liturgiában. A szent ostyát és a kelyhet többször is felmutatják, a pap és a hívek többszörösen is hitvallást tesznek.

Azonos a két liturgia egyik záróimája is. Bécsben járva láttuk ezt az imát több nyelven egy kötetben kiadva. Egy főrangú kedves imája volt. (A görög liturgiában amboni imának nevezik.)

"Uram, Te megáldod a Téged áldókat, megszenteled a benned bízókat: Üdvözítsd a Te népedet, és áldd meg örökségedet, s egyházad teljességét őrizd meg, tisztítsd meg azokat, akik szeretettel meglátogatták házadnak főltségét. Dicsőíts meg minket isteni erőddel és ne hagyj el minket, kik benned bízunk. Ajándékozz békességet a Te világodnak

mindenfelé, a Te egyházaidnak, papjaidnak, az igazhitű királyoknak és hadseregüknek és az egész népnek. Minden jó adomány és tökéletes ajándék ugyanis felülről van: onnan száll le a világosság Atyjától. És Téged illet a dicsőség, a hatalom és a tisztelet most és mindörökké."

Mikor kezdtem érdeklődni az örmények iránt, még fiatal koromban, nem ismertem még a teljes fölállást, s úgy gondoltam, hogy a hazai örménységet lefedi teljesen az örmény katolikus egyház. Az 1982-es esztergomi egyházmegyei schematizmusban az örmény katolikus közösség híveinek létszámát tekintve ez áll: 10000. Pár éve azonban, gazdagodva ismeretekben azt látom, hogy ez csak egy potenciális szám. Ennyien lehetnének - egyházjogilag - örmény katolikusok. Tehát ez a szám inkább megfelel az örmény származású magyarok számának. Ma már látom, hogy az úgynevezett magyar-örményeknek csak egy kis töredéke tartozik gyakorlatilag az örmény katolikus egyházhoz. De így van ez Erdélyben is. Hadd idézzek az Arménia folyóirat 1997/2-es számából, ahol egy 84 éves férfi nyilatkozik. A cikk címe: Örmény sors!

"K. (kérdő): Ön mióta lakik Kolozsváron?"

D.B. (Dániel Béla): 1932-ben jöttem ide.

K.: Az örmények tartották-e egymással akkoriban a kapcsolatot?"

D.B.:Egyszer a szamosújvári plébános eljött Kolozsvárra és összeírta az örményeket. Aztán nem volt semmiféle örmény kapcsolat; aki barátságban volt, akár örmény, akár nem, az barát volt, de örmény alapon ez nem volt. Most minden vasárnap 12 órakor miséznek a piarista templomban. Örmény katolikus misét mond a szamosújvári plébános: Sáska Jenő. Én nem voltam egyszer sem, de láttam őt egyszer ott misézni. De hát kinek? Örmény katolikus már úgyszólván nincsen. Szétszóródtunk mindenfelé, s mivel örmény papok máshol nem voltak, római katolikus vallásúvá keresztelték őket. Így váltunk mi is azzá. Dédapám még örmény katolikus volt, megvan nekem a születési bizonyítványa."

Nemrég beszélgettem görög katolikus papokkal, s azt a véleményt hangoztatták, hogy az örmények nem vállalják a szertartásukat.

Sajnos ezt a véleményt, kevés kivételtől eltekintve, nem tudom cáfolni.

A történelemben nincsen "Ha". Mégis elengedem a fantáziámat: vajon nem alakulhattott volna ki egy jelentősebb létszámú, valamelyest magyar liturgikus nyelvű, de örmény szertartású egyház? Ha közeli példákat keresek, akár Erdélyben, akár Lengyelországban, de Velencében is, akkor a válasz: nem. Hisz Bécsben a mechtaristák száma is rohamosan fogy, Velence valamivel jobban áll. (A kedvezőtlen körülményeket nem is említem!) Nem ismerem a franciaországi és az amerikai örmény katolikusok helyzetét, csak a közeli példákat láttam. A lengyel örmény katolikusoknak is csak egy parókiája van, s Velencében, hiába van a városban is templom, már hívei csak 5 családra terjednek ki.

Miért van ez így? Bonyolult vizsgálatot igényelne. Lehetne ezzel a címmel is tartani egy előadást: Örmény katolikus sors!

Megrendezte az Egyesület 1997 novemberében az örmény katolikus konferenciát. Idézném az Arménia beszámolójából (1997/4): " A rendezvénysorozaton elhangzott a sokakban megfogalmazódó kérdés: lesz-e az örmény katolikus egyháznak jövője?"

dr. Sasvári László

Dávid József Székelyföldön

Szép Erdélyben járva,
Őseim kerestem,
De csak sírt találtam
Székelyudvarhelyen.

Betűzgettem nevét,
Korhadt kopja fáján:
"Itt nyugszik a lovas
Ménfő Dávid István"

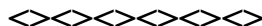
Farcádra ballagva,
Kibuggyant a számon:
Örmény dédim sírját,
Vajon hol találom?

Menőben volt a nap,
A nyugati égen,
Összébb húzódozott
Bíbor köpenyében.

Már letette lábát,
A nagy Hargitára,
S átfordult a földünk
Másik oldalára.

Portfüstölő úton,
Egy lovacska lépdél,
Élettel megrakott
Nyikorgós szekérrel.

Tetején a gazda,
Ostor a kezében,
S a világba cserdít,
Bíztatón, keményen....

KÖRUTAZÁS SZÉKELYFÖLDÖN, ÉSZAK-ERDÉLYBEN ÉS BUKOVINÁ- BAN

Látogatás őseink földjén II. rész

1998 szeptember 18- szeptember 24 (7 nap autóbusszal, 2100 km)

Útvonal: Bp.- Nyíregyháza - Csengersima - Szatmárnémeti - Nagybánya - Máramarossziget - Szaplonca - Iza völgye - Radnai havasok - Aranyos Beszterce völgye - Hosszúmező - Moldovica - Szucsava - Botosán - Németvásár - Békás szoros - Gyilkostó - Gyergyószentmiklós - Ditró - Maroshévíz - Déda - Marosvécs - Szászrégen - Marosvásárhely - Marosbogát - Torda - Tordai hasadék - Kolozsvár - Tordaszentlászló - Körösfő - Bánffyhunjad - Magyarvalkó - Királyhágó - Nagyvárad - Ártánd - Budapest. Részletes program a **februári és márciusi** Füzetekben.

Részvételi díj: 10.000 Ft/fő buszki költség + 160 DEM/fő (félpanzióval).

Jelentkezés az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelyén 10.000 Ft előleg befizetésével. A 160 DEM-et szeptember elején kell befizetni ugyanott.